

*Цалан М.І.**к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**Tsalan Myroslava**State Higher Institution «Uzhhorod National University»*

ПРОГРАМНИЙ ПІДХІД ДО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

PROGRAM APPROACH TO COMPETITIVE FORESTRY ACTIVITY DEVELOPMENT IN REGION

Анотація. Ведення сучасної лісогосподарської діяльності в регіонах України, що базується переважно на заготівлі стиглої деревини, ставить питання про її переорієнтацію та диверсифікацію, що може бути здійснене через розроблення програмних підходів. Дійсно, в окремих регіонах є потреба регіональної програми розвитку лісогосподарської діяльності, що повинна враховувати регіональну специфіку та сприяти розвитку комерційної діяльності лісових господарств. Мети диверсифікації можна досягти за рахунок розвитку рекреаційно-туристичної сфери, використання потенціалу регіону щодо розвитку сфери побічного лісокористування. Активізація лісогосподарської діяльності формує потребу лісових господарств в інформаційно-консультативних послугах, надання яких може здійснюватися через створення інформаційно-консультативного центру.

Ключові слова: лісове господарство, лісогосподарське підприємство, регіон, конкурентоспроможний розвиток, регіональна програма.

Постановка проблеми. Перспективи розвитку лісового господарства та лісогосподарської діяльності значною мірою залежать як від ефективного лісовпорядкування відповідно до сучасних вимог ведення господарської діяльності, так і від раціонально сформованого організаційно-економічного середовища. Одним з інструментів такого забезпечення розвитку лісового господарства країни є програми та стратегії, що розробляються органами державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку лісового госпо-

дарства та лісогосподарської діяльності знайшли своє відображення в наукових розвідках В. Гоблика, В. Кравціва, Н. Маргіти, В. Мікловди, В. Паппа, І. Синякевича, І. Юхновського та інших науковців. Дослідженням конкурентоспроможності у сфері лісового господарства займалися О. Бодарецька, В. Бондар, Ю. Кирилов, П. Лакида, В. Овчарук, В. Парпан, В. Самоплавський та інші відомі вчені.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас питання розгляду програмного підходу до розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні не отримало належної уваги наукової спільноти.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд основних аспектів програмного підходу до розвитку лісогосподарської діяльності в Закарпатській області, що може стати важливою складовою частиною розвитку лісових господарств інших регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Програми розвитку лісового господарства в Україні покликані регулювати питання та вирішувати проблеми, характерні для лісогосподарювання всіх регіонів України. Серед загальнонаціональних проблем можна виділити недосконалість нормативно-правового забезпечення роботи лісових господарств, інтенсивне виснажливе лісокористування в минулому, недостатній рівень забезпечення якісною сировиною лісової галузі, затримки під час поставки купленої, наперед оплаченої деревини та варіативність ціни на неї, нестача та моральна застарілість технічного

забезпечення, невідповідний сучасності рівень розвитку лісової інфраструктури [1]. Проблеми поглиблюються через неефективність організації підприємницького клімату в державі загалом та областях зокрема, що відображається на діяльності підприємств лісової галузі шляхом появи таких проблем, як недосконалість законодавчої бази та часті її зміни, непрозорість ведення підприємницької діяльності, наявність корупційних схем, відсутність досвіду роботи в умовах ринку, відсутність ефективної державної підтримки щодо реформування галузі [2]. Отже, в Україні розроблені програми та стратегії, які прямо чи опосередковано стосуються лісового господарства. Державна стратегія регіонального розвитку [3] в рамках секторального розвитку спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів шляхом диверсифікації структури економіки, спеціалізації регіонів на основі його ресурсного забезпечення, а в державних цільових програмах України «Ліси України» [4] визначено загальні напрями збалансованого розвитку лісового господарства держави.

Вже декілька років робляться спроби визначити стратегічні напрями розвитку лісгосподарської діяльності в Україні. У 2015 р. розроблено Стратегію збалансованого розвитку лісового та мисливського господарства України на період до 2020 року, яка передбачала інтеграцію лісового господарства України у забезпечення екологічної стабільності, покращення економічного стану в регіонах. Хоча Стратегію розраховано до 2020 року, вже у 2017 році відбувалось обговорення проекту Стратегії сталого розвитку та інституційного реформування лісового господарства України на період до 2022 року. Положення проекту Стратегії були зорієнтовані на забезпечення сталого розвитку лісного господарства та управління лісгосподарською діяльністю в лісах усіх форм власності, покращення системи управління лісовим господарством, оптимізацію діяльності лісгосподарських підприємств, задоволення суспільних потреб у лісових ресурсах та адаптацію принципів ведення лісгосподарської діяльності в Україні до

відповідних критеріїв ЄС. У листопаді 2017 року на засіданні Кабінету Міністрів України було прийнято «Стратегію реформування лісового господарства України на період до 2022 року», що викликало обурення керівників регіональних управлінь лісового та мисливського господарства, директорів лісгосподарських підприємств, науковців та представників інших кіл, що пов'язані з лісовою галуззю, оскільки її не було публічно обговорено із залученням компетентних фахівців галузі.

Серед дискусійних моментів, що викликали спротив представників галузі, слід відзначити:

- пропозицію створення окремої структури з корпоративними правами, а саме певної акціонерної компанії, що може мати згубні як економічні, так і соціальні наслідки; загрозами можуть стати приватизація державних лісів, монополізація стратегічного ресурсу регіонів, банкрутство деревообробного сектору, який і так не є потужним у сучасних умовах, зубожіння сільського населення внаслідок скорочення штату лісгосподарських підприємств, втрата кваліфікованих кадрів;

- передача повноважень управління лісовим господарством з місцевого на центральний рівень, що суперечить проголошеному курсу на децентралізацію.

Окремою проблемою є відсутність державного фінансового забезпечення розвитку лісгосподарської діяльності. Підприємствам складно вирішувати свої поточні проблеми, вести успішну комерційну господарську діяльність в умовах ризику, здійснювати реформи.

Вдосконалення лісгосподарської діяльності в Україні та регіонах повинне мати комплексний характер. Керуватись єдиною загальнодержавною Програмою розвитку лісового господарства України та працювати над забезпеченням конкурентоспроможності лісгоспів регіонів вважаємо неефективним, оскільки в єдиній програмі важко визначити першочергові цілі та завдання, які є пріоритетними на регіональному рівні. Регіональну програму розвитку лісгосподарської діяльності доцільно розробити

також у Закарпатській області. Учасниками та виконавцями повинні бути лісогосподарські підприємства, Закарпатське обласне управління лісового та мисливського господарства, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Розроблення програми має передбачати такі аспекти, як забезпечення узгодженості економічної, екологічної, соціальної функцій лісів регіону в умовах сталого лісокористування; підвищення інформованості місцевої громади щодо питань лісового господарства; активізація тісніших зв'язків представників лісогосподарських підприємств, місцевої громади та органів регіональної влади.

Метою такої програми є вирішення проблем, які мають місце в лісогосподарській сфері Закарпатської області, зокрема недостатній рівень розвитку лісової інфраструктури, недостатній рівень технічного оснащення ведення лісогосподарської діяльності, низький рівень охорони лісів від лісопорушень, неповне використання потенціалу лісу для конкурентоспроможного розвитку лісогосподарської діяльності регіону, брак досвіду забезпечення конкурентоспроможності лісогосподарських підприємств.

На нашу думку, вирішити названі проблеми можна за рахунок:

- дотримання принципу збалансованого лісокористування та здійснення лісогосподарської діяльності відповідно до еколого-економічних та соціальних особливостей регіону;

- раціонального ведення лісогосподарської діяльності з урахуванням позитивного досвіду інших областей України та міжнародного досвіду лісогосподарування;

- підтримки ресурсного забезпечення області на належному рівні, підвищення технологічного рівня оснащення лісогосподарських підприємств та розвитку лісової інфраструктури;

- привернення уваги громадськості до особливостей, проблем та значущості розвитку лісового господарства;

- підвищення ролі наукового, громадського супроводу розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні в умовах кластерної організації за участі органів регіональної влади;

- постійного моніторингу конкурентоспроможного розвитку лісових господарств регіону, зіставлення результатів та регулярного визначення рейтингу конкурентоспроможності.

Вважаємо, що регіональна програма розвитку лісогосподарської діяльності Закарпатської області повинна бути зорієнтована на розвиток тих сфер, які сьогодні не використовуються повною мірою та можуть доповнити комерційну діяльність лісових господарств краю, надавши користь регіону. До цих складових пропонуємо віднести розвиток сфери побічного користування лісом та рекреаційно-туристичної складової лісогосподарської діяльності.

Як показує досвід країн ЄС [5, с. 93], цілеспрямовано розвинутий сектор недеревних ресурсів лісу з повним циклом заготівлі та переробки є конкурентоздатним видом економічної діяльності щодо формування як особистих доходів та доходів громад, так і трудової зайнятості населення. Крім того, він суттєво підвищує економічну цінність недеревних ресурсів лісу в природному капіталі регіону [6]. На нашу думку, побічне лісокористування також є інструментом налагодження співпраці лісових господарств із суб'єктами приватного малого та середнього бізнесу. У Закарпатській області ця сфера не використовується повною мірою, хоча має місце достатня сировинна база. Причинами відсутності інтересу лісових господарств до розвитку сфери побічного користування можуть бути:

- бажання отримати швидкий результат з огляду на нестабільність економічної та політичної ситуації в державі, що стимулює займатись деревиною, зокрема низького ступеня оброблення;

- незацікавленість у реалізації довгострокових проектів;

- відсутність фінансових ресурсів, які можна інвестувати у створення або відновлення умов переробки продукції побічного користування;

- відсутність досвіду організації збору та переробки продукції побічного користування в лісових господарствах регіону;

- брак інформації стосовно кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринків

продукції побічного користування, досвіду встановлення контактів із партнерами та ведення господарської діяльності на цьому сегменті ринку.

Задля диверсифікації лісогосподарської діяльності та подолання проблеми недовикористання потенціалу сфери побічного лісокористування в перспективі особливу увагу слід звернути саме на неї. Вважаємо, що потрібно розвивати:

- контрольований збір та заготівлю грибів, ягід, горіхів, лікарських рослин, їх збереження, переробку та реалізацію;
- розміщення пасік лісогосподарськими підприємствами та надання послуг з їх розміщення для місцевих підприємців;
- заготівлю, переробку та реалізацію деревних соків.

Звичайно, заготівля продукції побічного користування характеризується фактором сезонності, але вона здійснюється не одночасно, а в різні часові періоди протягом року, тому, розвиваючи таку складову господарської діяльності, лісове господарство розширюватиме джерела надходжень фінансових ресурсів та частково вирішуватиме проблему їх нестачі для розвитку лісового господарства.

Рекреація як система заходів, що передбачає використання вільного часу та діяльності людей задля оздоровлення, досягнення культурних цілей та зайняття спортом на спеціальних територіях [7, с. 238], сьогодні набуває великої популярності та значимості. Рекреаційне лісокористування має стати невід'ємною частиною діяльності лісових господарств регіону. Окремі кроки в цьому напрямі вже здійснені, але поки це спрямовано на створення умов для відпочинку відвідувачів лісу, а не інтегровано в комерційну складову діяльності лісових господарств області.

Лісові господарства регіону можуть розвивати різні види рекреації в лісі, чим диверсифікують лісогосподарську діяльність, джерела власних прибутків, відповідно, доходи місцевого бюджету. Лісові господарства повинні докладати зусиль для створення кемпінгової рекреації. Доповненням може бути лісова рекреація без ночівлі в лісі. Диверсифікація діяльності лісових госпо-

дарств може бути спрямована на заготівлю матеріалів для кемпінгів та будівництва невеликих будиночків для туристів у лісі.

Для реалізації рекреаційного напрямку лісовими господарствами регіону необхідно:

- переглянути місця, які є найбільш атрактивними для відвідувачів вже сьогодні;
- розширити карту місць відпочинку з урахуванням дистанції від населених пунктів, що дасть змогу надати послуги різним категоріям споживачів;
- доповнити наявні та нові місця відпочинку необхідною інфраструктурою;
- розробити механізми оплати послуг за користування рекреаційними пунктами на ринкових засадах;
- здійснити інформування громадськості про вжиті заходи через рекламу у засобах масової інформації.

Розвиток названих напрямів та вжиття відповідних заходів потребують фінансових ресурсів, що в рамках розробленої програми може здійснюватися за рахунок коштів лісових господарств за підтримки місцевих органів влади чи залучення фінансування держави.

Лісогосподарська діяльність повинна бути вдосконалена як через диверсифікацію її видів, так і за рахунок покращення її організації. Розвиток лісогосподарської діяльності в регіоні сьогодні потребує інформаційно-консультаційних послуг, які, з одного боку, можуть створити додаткову статтю витрат лісогосподарського підприємства, з іншого боку, спричинити економію його фінансових ресурсів. Це ще одна складова, на яку слід звернути особливу увагу в Регіональній програмі розвитку лісогосподарської діяльності. Надання інформаційно-консультаційних послуг може здійснюватися через створення інформаційно-консультаційного центру в регіоні, що може мати свої підрозділи в районах Закарпатської області. Це спростить прийняття управлінських рішень керівниками лісогосподарських підприємств та сприятиме зростанню ефективності їх діяльності, посиленню конкурентоспроможних позицій на ринку.

До основних напрямів діяльності інформаційно-консультаційного центру лісового

господарства регіону слід віднести надання консультаційних послуг щодо ведення господарської діяльності лісовими господарствами в контексті підвищення їх конкурентоспроможності, надання аудиторських послуг, надання послуг зі впровадження інноваційних технологій у сфері лісогосподарської діяльності та навчання працівників їх застосуванню, надання інформації лісовим господарствам щодо кон'юнктури розвитку внутрішнього ринку деревини, тенденцій відповідних закордонних ринків, попиту та пропозиції на них як у поточному періоді, так і в перспективі, щорічний розрахунок рейтингу лісових господарств регіону та надання консультацій лісовим господарствам стосовно можливостей забезпечення їх конкурентоспроможного розвитку; надання консультаційних послуг у процесі вирішення спірних питань чи конфліктів між сторонами.

Перш за все питання забезпечення діяльності такого центру кваліфікованими спеціалістами може бути вирішене через залучення колишніх працівників лісових господарств регіону чи працівників Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства, які на високому рівні володіють специфікою організації лісогосподарської діяльності, тенденціями її розвитку на внутрішньому ринку та особливостями роботи з іноземними партнерами. В перспективі слід розглядати можливість підготовки вузькоспеціалізованих фахівців навчальними закладами Закарпатської області чи іншими ВНЗ України для роботи в консультаційному центрі.

До очікуваних результатів виконання програми слід віднести:

- вдосконалення та оптимізацію процесів ведення лісогосподарської діяльності;
- забезпечення тісних зв'язків суб'єктів лісогосподарської діяльності з освітніми та науковими закладами, місцевою громадою та органами регіональної влади

в межах реалізації кластерної ініціативи розвитку галузі;

- модернізацію та техніко-технологічне оновлення діяльності підприємств;
- забезпечення соціального захисту працівників лісової галузі тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином, нинішня організація лісогосподарської діяльності на регіональному рівні потребує диверсифікації, що сприятиме не тільки отриманню економічного ефекту, але й досягненню окремих екологічних та соціальних цілей. Конкурентоспроможність лісогосподарських підприємств Закарпатської області в перспективі буде залежати від ліквідації недоліків та вирішення проблем, які нині мають місце у цій галузі регіону, а виконання програми повинне не мати декларативний характер, а передбачати покрокове досягнення поставлених цілей.

Література:

1. За Карпатськими лісами будуть слідкувати через інтернет. *Голос Карпат* : веб-сайт. URL: http://goloskarpat.info/zakarpattya/4562-za-karpatskimi-lsami-budut-sldkuvati-cherez-nternet_2.html (дата звернення: 15.12.2018).
2. Капітанець Ю. Визначення та забезпечення конкурентоспроможності підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04. Тернопіль, 2009. 20 с.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2014. № 70. Ст. 1966.
4. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010–2015 роки / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/242334419> (дата звернення: 10.12.2018).
5. Осадчук Л., Рябчук В., Гречаник Р. Роль недеревних ресурсів лісу для сталого ведення лісового господарства в Україні. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2016. Вип. 14. С. 92–97.
6. Чечелюк П. Ліс – не лише деревина. *День* : веб-сайт. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/lis-nelyshe-derevyna> (дата звернення: 25.01.2019).
7. Мандюк Н. Суть та специфіка маркетингових досліджень ринку рекреаційних послуг. *Вісник Львівського університету. Серія: Географічна*. 2006. Вип. 33. С. 238–243.

Аннотация. Ведение современной лесохозяйственной деятельности в регионах Украины, которое базируется на заготовке спелой древесины, ставит вопрос о ее переориентации и диверсификации, что может быть осуществлено посредством разработки программных подходов. Действительно, в отдельных регионах есть необходимость региональной программы развития лесохозяйственной деятельности, которая должна учитывать региональную специфику и способствовать развитию коммерческой деятельности лесных хозяйств. Цели диверсификации можно достичь

за счет развития рекреационно-туристической сферы, использования потенциала региона по развитию сферы побочного лесопользования. Активизация лесохозяйственной деятельности формирует потребность лесных хозяйств в информационно-консультационных услугах, предоставление которых может осуществляться посредством создания информационно-консультационного центра.

Ключевые слова: лесное хозяйство, лесохозяйственное предприятие, регион, конкурентоспособное развитие, региональная программа.

Summary. Forests play a special role in the region from an economic, environmental and social point of view. Nowadays forestry activity is mainly carried out by the state forestry enterprises that conduct commercial business activities. The outdated material and technical base, the imperfection of infrastructure provision, the lack of motivation for improving, the outdated approaches to forest management, do not take into account the factor of competition and full forestry enterprises participation in market relations. Today, in the context of the active implementation of globalization processes, a paradigm of competitive development has already been formed and developing, destroying the traditional stereotypes of forest management and requiring the activation, optimization, diversification of forestry activities. Modern forestry activity conducting in the regions of Ukraine, based mainly on the ripe wood harvesting, raises the question of its reorientation and diversification, which can be realized through the development of program approaches. Indeed, in some regions there is a need for regional forestry development program, which should take into account regional specificity to promote the development of forestry enterprises commercial activities. Such a program is important for forestry in the region and should be oriented towards maintaining the balance of the ecological, economic and social components of the regional development. The program should be based on the principle of continuous non-exhaustive use of the regional forest resources, be oriented towards the increase of forestry index and improvement of the forest plantations quality and support the development of forest enterprises commercial economic activities. Objectives of diversification can be achieved through the development of recreational and tourist sphere, the regional potential for the development of secondary forest use sphere. Activation of forestry activities forms the need for forestry enterprises in information and consulting services, which can be provided by the information and consultation center establishment.

Keywords: forestry, forestry enterprise, region, competitive development, regional program.